

»Gospod, meni ni več živeti.«
»Suzana, sence ni na tebi. Samo to povej, ali bi ga spoznala?«

»Če bi ga desetkrat pred me postavili, ne bi mogla reči: Ta je bil.«

»Sam hudič ga je obdal s temo.«

Nato sem jo začel tolažiti. Snela je avbico in mi pokazala obronek nad tilnikom. Lasje so bili še sprijeti od krvi.

Šla je, zdelo se mi je, da mirnejša. Blagoslovil sem njeno pot.

Jaz pa sem šel koj h komandantu. Poslušal me je, skomizgnil z rameni in vprašal: »Ali je samo ta slučaj, ali jih je še več?«

»Samo tega vem.«

»No,« je rekel malomarno, »res ni vredno, da se tako razburjate.«

Onemel sem in sem šel.

(Dalje.)

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

XVI. Ogledalo.

Kod pač sem hodil, kje sem živel toliko dolgih let? Kaj se mi je prej vse le sanjalo in sem šele zdaj prav izpregledal? Bil sem med ljudmi ves čas, brez števila sem jih spoznal po imenu in zdelo se mi je, da jih poznam dodobrega tudi po licu in srcu. Zdaj pa mi je očito, da sem blodil med samimi sivimi sencami, ki so se motale brezoblične in nestalne pred menoj napol spečim; in kar sem lahkoveren gledal in poslušal, obtipal in občutil, je bila časih daljna prispodoba resnice, ponavadi pa je bila potvora in laž. Tako bi bil predremal svoje dni do konca, nazadnje bi bil tiho ugasnil med sencami, senca tudi sam, sirota sleporojena, gluha in nema, betežen starec, ki nikoli otrok ni bil.

Ali roka božja se je prikazala iz nebes in je postavila na zemljo ogromno ogledalo, ki se z gorenjim robom opira samih zvezd, sloni s spodnjim na dnu morjá ter sega na obeh straneh od jutranje zarje do večerne. In vse, kar je živega na zemlji, se je kakor uróčeno ozrlo v to silno božje ogledalo, vtelesilo se je v njem po svoji pravi podobi, brez lišpa in nakifa, brez žide in žameta. Grešni človek je stopil pred sodnika in pravični sodnik je sodil brez besed.

Kaj si to ti? Saj to nisi ti, prijatelj moj, gromovnik nad gromovniki, ne spoznam te! Nekoč je živel mlad fant, ki je nosil široko črno pentljo, zavozlano na tak način, kakor so jih svojčas imeli umetniki in brivci. Navdušen je bil brez mere in kraja, navdušen takorekoč že iz gole navdušenosti. Ljubil je domovino, da se je razjokal že ob samem imenu njenem; na očitni cesti ji je ponujal svojo srčno kri in trpel je hudo, ker ni bilo tistih dob nikakšne priložnosti za plemenito junaštvo. Pa da bi si vendarle ne mogel očitati brezdelja in mlač-

nosti, je stikal po skrivališčih za strahopetci, tiho-lazci in sebičneži in kogar je zalotil, ga je zgrabil za ovratnik ter ga vlekel brez milosti na kamen sramote. Kadar je stopal med ljudmi z napetimi koraki, visoko čelo ovenčano s svetlimi kodri, so kazali za njim, šepetali: »Glejte ga, to je tisti, to je on!« — in svet je spoštljivo postajal, se je razmikal, da mu napravi pot... Kaj si to ti, prijatelj moj? V kotu ogledala, sam vase zakrknjen, ubog, sirotin, od lastne ničevosti obljevan, trepeče nag človek, ki mu je bil strah, ta nizki, telesni, plahorepi strah nagrbil kožo, da se osramočena opleta stokajočih kosti... Stran se obrnite, oči, v lepši kraj pogledajte, v drugo lice!

Poznal sem suknjo svoje dni, ki je bila spoštljiva od vrha do tal. Imela je širok ovratnik od žlahtne bobrovine in lepo napeta je bila na trebuhu. Kamorkoli se je prikazala ta spoštljiva suknja, so se ji odkrivali in priklanjali, pozdravljali jo prisrčno; marsikatero oko se je orosilo od prečudne ginjenosti, kakor se orosi oko človeku, kadar odpre zjutraj okno ter po dolgih dneh puščobe in mraka ugleda nad vzhodnimi hribi svetlo zarjo nebeško. Ta suknja je že od daleč razodevala, je na vse štiri strani škropila dobrotljivost in blagomilje. Ni trosila cekinov iz širokih rokavov, ni delila pogač iz gosposkih žepov, toda smehljala se je ljubó in prijazno, božala je toplo, zavzdihnila časih; in ta njen smehljaj je bil siromaku zlata miloščina, vdovi in siroti sladka tolažba. Beseda je šla pred njo, kakor gre cerkovnik s kadinico pred župnikom: »Pokleknite, hvalite jo do nebes, to suknjo; zakaj milost siplje, blagor daje, koder hodi, kamor pogleda!...« Kaj se ni ta široki obraz košatil nekoč iznad tiste spoštljive suknje? Tam strmi iz ogledala, strmi z rumenim volčjim pogledom; lica so do kosti razjedena od

pohlepnosti, zobje obrušeni od zlata, ki so ga bili grizli in glodali. In suknje ni nikjer, ni je spoštljive suknje s širokim ovratnikom od žlahtne bobrovine, ni je, ki je rosila blagomilje na vse štiri strani; razgaljen stoji tam, v svoji sramoti prezebajoč; v rokah, jastrebovih krempljih, tišči mošnjiček Judežev in ta mošnjiček je nabasan, do vrha poln; tišči ga trepetaje, da sika blatna kri izpod nohtov, skril bi ga rad, ga skriti ne more... Uboge oči ve moje, stran se obrnite!

Stran se obrnite, uboge oči ve moje, ali ne tja, ne tja, grozota je tam, da ji ni primere celó ne v tem strašnem ogledalu! Videl sem jo nekoč, Suzano, spomladi, v maju. Takrat bi se njeni čisti lepoti ne bilo približalo z brezbožnim poljubom niti samo rosno solnce jutranje. Če je šla preko polja, so se ozirale za njo cvetice in so jo pozdravljale. In kamor se je smehljaje ozrlo njeno oko, je senca ugasnila, je bil madež izpran. Tako je prepevala med nami mladost, šla je mimo nas in njeni šolni se niso dotehnili tal... Ena sama ostudna, gnila rana se razkazuje tam, išče kraja, kjer bi bila najbolj očitna; dvoje temnih, zeleno obrobljenih oči, dvoje brezsravnih grehov vabi izpod oskrnjene venca, v nabrekle ustnice so se bili zajedli polnočni poljubi in kličejo po tovariših... Ne več! Ničesar več!

O, ničesar več! Toda oči so uróčene, da ne trenejo ne za hip, da gledajo verno tja, kamor jih je gledati strah in sram. Kolikor sem jih kdaj poznal obrazov, milih in nemilih, so vsi nezaslišano, grozotno pretvorjeni v svoje spake; in komaj časih, kakor samotna vešča nad močvirjem, se zasveti tiha lučka, trepetajoča, belo lice, ki ni bilo oškropljeno, čisto srce, ki je šlo skozi medeno goro greha in ga ni okusilo. V božjem ogledalu je laž z zobmi šklepetaje slekla ukradeno oblačilo resnice in gleda sama svojo nagoto. Videl pa nisem le posameznih obrazov, ki sem jih spoznal trdoma, z bolešno slutnjo; videl sem obiloštevilne gruče ljudi, roječe od hriba do hriba, češčene prej in imenitne, svetu vodnice in vzglednice, zdaj kup smeti poleg kupa gnoja. In videl sem dolge procesije ljudstev, predpustne procesije, kjer ni bilo s pisanimi capami našemljenih, pijanih teles, temveč so bili Kurentovi romarji brez cunj in trakov, brez krink in zvončkov, vsi goli, našemljeni edinole z iz prs visečimi, vsej cesti v izgledovanje odprtimi srci, v katerih so bili pljunki namesto krvi. In videl sem narode, silne, sijajne, človeštvu duh in pest, v izobilju, modrosti, slavi in mogočnosti Bogu kljubujoče; videl sem jih... Oči, kaj nimate več solz?

Če jih imate še, zdaj jih iztisnite do zadnje! Kdo strmi tam name iz ogledala, med zadnjimi, med skritimi, osramočenimi? Kaj ga nisem videl že, vse lepšega, vse čistejšega, vse močnejšega, zdavnaj, zdavnaj v svoji mladosti? Če imate še solz, oči, iztisnite jih do zadnje!... Kaj bi tožil? Spomni se, da si rekel sam: Grešni človek je stopil pred sodnika in pravični sodnik je sodil brez besed. —

XVII. Vélika maša.

Želján tolažbe in posvečenja sem stopil v farno cerkev svetega Pavla, ki je pred zdavnim, zdavnim časom videla in blagoslovila mojo mladost. Po mračnih, vijugastih stopnicah sem se napótil na kór, da bi slišal od blizu pevce in orglje in da bi blagodišeči oblaki izpred oltarja, prepojeni z molitvami, segli naravnost do mojega srca. Cerkev je bila temna, hladna in prazna; v tej tišini in samoti se mi je zdela silno večja in višja nego poprej; in tesnobno mi je bilo, mraz mi je z vlažnimi rokami tipal po licu, dihal mi v dušo plahost in strah. Svetniki so stali na oltarjih kakor sence v senci, nepremični, mrtvi; podobe na stenah so bile široke črne lise brez obličij in brez življenja; večna luč pred vélikim oltarjem je tiho trepetajoča svetila sama sebi.

»Saj ni več zgodaj!« sem pomislil. »Saj ni meglé in oblakov ne! Kako, da so zaspali verniki in kako, da je zaspalo to nebeško solnce ter se nikakor noče vzdigniti iznad noči?«

Pred oltar je prišepal cerkovnik s kajfežem v roki. Ta cerkovnik je vlačil eno nogo tako čudno daleč za seboj, kakor da bi ne bila njegova; kljub temu se je sukal spretno in se ni spotaknil, kajti bil je posla vaje. Prižigal je svečo za svečo, meni pa se je zdelo, kakor da bi ne gorela nobena; plameni so bili mirni in mrzli, mrtvaško beli in brez luči. Cerkovnik je upihnil svečko na kajfežu ter je dolg in sključen odšepal v zakristijo.

Tiho so se odprla stranska cerkvena vrata, kakor da je bila pritisnila na kljuko trepetajoča roka plahega in zbéganega človeka, ki si še k Bogu samemu ne upa drugače kot z upognjeno glavo. Prikazala se je drobna, zgrbljena ženska, v dolgo črno ruto zavita. Njen obraz je bil tako bel, da se je svetil v mraku, kakor od čudežne notranje luči obžarjen. Res je bil nož gorjá in bolečine zarezal pod očmi in po licih globoke struge solzam, ali spoznal sem takoj in strahoma, da ženska ni betežna starka, temveč da ji je komaj dvajset let. Za njo so prihajale druge, s počasnim, neokretnim,